

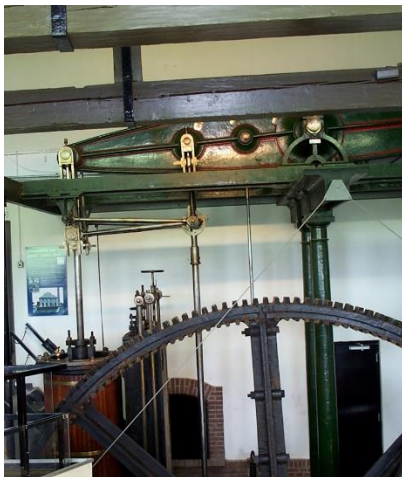
Aflevering 20

De Van Everdingen & Evrard

Dit is de laatste aflevering van de serie en het wordt een geschiedenis speurtocht. Geschiedenis is ook een leuk vak. Ja toch? Door de geschiedenis te kennen, kunnen we de wereld van vandaag begrijpen. Alles wat je vandaag de dag ziet, heeft een verleden.

Ik hoop dat jullie de 20 afleveringen interessant vonden. Laat me dat maar weten op stoom@hansonline.eu.

De Van Everdingen & Evrard is de oudste machine van het Stoommachinemuseum en voor zover ik weet de op twee na oudste machine in Nederland.

De Belgische Cockerill - 1826

De Harvey uit Hale - 1849

De Van Everdingen & Evrard - 1851

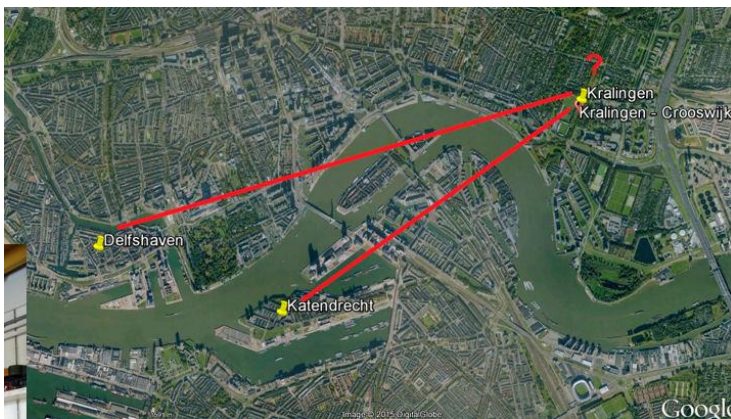
De oudste is de "Cockerill" balansmachine uit 1826 die in het stoomgemaal *De Arkelse Dam* heeft gedraaid. Dit was het eerste stoomgemaal dat echt goed werkte. Deze machine staat in het voormalige Cruquius gemaal, waar nu het *Haarlemmermeermuseum De Cruquius* is.

De op één na oudste is de grote stoommachine van het gemaal Cruquius uit 1849. Hij is gebouwd door "Harveys" in het plaatsje Hale in het Engelse Cornwall. Het is een heel bijzondere stoommachine en bovendien de grootste ter wereld! En je raadt het al, deze machine is ook onderdeel van het Haarlemmermeermuseum De Cruquius. Af en toe laat men de machine op samengeperste lucht draaien. Het Cruquiusgemaal pompte samen met twee andere stoomgemalen de Haarlemmermeer droog. Water werd land en dat land is eigenlijk de bodem van het vroegere meer.

De op twee na oudste is de Van Everdingen & Evrard die in het Stoommachinemuseum staat. Hij is gebouwd in 1851 en over dit oudje gaat deze aflevering.

Maar laten we eerst eens zien wie hem hebben gebouwd. Dat staat er zelfs op: *Van Everdingen en Evrard – 1851*. Deze twee heren startten hun fabriek in 1850. Ze bouwden vanaf 1851 hun eerste stoommachines. Al snel kwamen daar ook stoomketels bij (in 1861) en *locomobielen* (in 1864). Locomobielen zijn verrijdbare stoommachines. Bij de toegang naar het Stoommachinemuseum staat er een. En of dat nog niet genoeg is, ze bouwden ook hooipersen, stoomgemalen, smalspoorlocomotieven en zelfs enkele schepen.

De reis van de machine

De Van Everdingen & Evrard heeft nogal wat gereisd voor een stoommachine. Op de foto hierboven zie je een stukje van de reis in Rotterdam. Het vraagteken wordt hieronder duidelijk

Dit is wat ik al wist:

1851 - De machine is gebouwd bij de firma Van Everdingen & Evrard in Delfshaven. Het is een eenvoudige machine met één cilinder, zoals op de

rechter foto aan het begin van dit artikel.

1875 - Hij werkt bij de stoommederij van Walter & Stronk, Katendrecht.

"Toen kwam er een vraag bij mij op: "Waar was deze machine tussen 1851 en 1875?"

Er zit een gat in de geschiedenis van deze machine!

1890 - De machine wordt omgebouwd naar een *expansie* stoommachine. Hij wordt veel ingewikkelder, maar daardoor ook zuiniger. Vandaag de dag ziet de machine er nog net zo uit als na de ombouw in 1890. (Zie voor meer informatie aflevering 16, over de expansie van stoom in scheepsmachines).

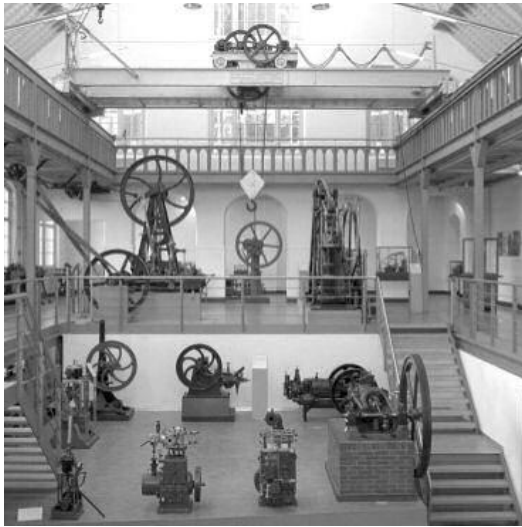
1934 Hij stopt met werken, na 83 jaar gedraaid te hebben

1941 De machine gaat in opslag bij het gemaal Cruquius

1980 Hij gaat daarna in opslag in de hoogspanningshal in Delft.

1983 Hij reist naar de Leuvehaven, naast het Maritiem Museum en wordt daar gerestaureerd

1994 De machine gaat nu naar het Techniekmuseum in Delft:

Je ziet hem hier op het balkon staan van het Techniekmuseum, het is de hoge machine links. Hij werd toen aangedreven door een elektromotor. 2010 Het techniekmuseum wordt nu een nieuw *Science Center* en de Van Everdingen & Evrard gaat naar het Stoommachinemuseum in Medemblik. Daar kan hij weer echt draaien, maar wel op samengeperste lucht.

Ik wilde het antwoord weten op de vraag waar de stoommachine tussen 1851 en 1875 stond en dat werd nog een zoektocht... Ik heb zeven verschillende mensen contact gehad. Eerst een paar museums in Rotterdam, want Delfshaven en Katendrecht horen tot de gemeente Rotterdam. Het spoor begon in de richting Kralingen te wijzen.

Mijn speurtocht werd wat gemakkelijker gemaakt omdat er in het geboortjaar van de Van Everdingen & Evrard nog maar 292 stoommachines in Nederland waren. Dat was niet echt veel.

Ik kwam in contact met de historicus A. Verschoor. (Een historicus is iemand die veel kennis heeft van geschiedenis.) Hij liet mij weten dat er in 1851 of 1852 in Kralingen een *concessie* was verleend voor een stoomoliemolen. Een concessie is een vergunning die moest worden aangevraagd.

In een van de boeken van professor Harry Lintsen (*De geschiedenis van de Techniek in Nederland 1800 – 1890*) las ik dat er in 1858 nogal wat stoommachines in Kralingen stonden. Een van de stoommachines stond in een *olieslagerij*.

Zo, dit is wat ik wist: Kralingen en een olieslagerij... Maar van wie was die olieslagerij? Het spoor stopte.

Ik heb toen in een krant, het AD, een stukje geschreven voor de rubriek "Lezers helpen lezers" met de vraag wie er iets over die stoommachine in Kralingen wist. Het AD is immers een Rotterdamse krant. Er kwam één reactie, maar dat was meteen prijs!

Iemand stuurde mij een kopie van een stukje uit de Rotterdamse Courant van 27 juli 1852:

*Met genoegen verneemt men, dat de nieuwe Stoomolieslagerij van den Heer **Jan de Haan** aan den Hoogen Zeedijk onder Kralingen, den 23 dezer in werking is gebragt en de aldaar aanwezige zeer kunstmatige Machineriën afkomstig en bewerkt zijn door de Heeren **Van Everdingen en Evrard**, Stoomwerktuigkundigen te Delfshaven....*

Tja, in 1852 schreven ze toch een beetje anders dan wij tegenwoordig doen. Maar het komt er op neer dat de Stoomolieslagerij van Jan de Haan op 23 juli 1852 werd geopend in de plaats Kralingen, aan de Hoge Zeedijk. De fabriek werkte met een stoommachine van Van Everdingen en Evrard.

Nu is die Hoge Zeedijk heel lang, maar iemand van de bewonersvereniging in Kralingen denkt dat de olieslagerij op de plaats heeft gestaan waar nu de Honingerdijk of de Oostzeedijk is. Over deze fabriek is niets meer op internet te vinden. Hij heeft misschien ook niet lang bestaan.

Hemelsbreed is Kralingen niet ver van Katendrecht, dus de mensen van Walter & Stronk hebben waarschijnlijk geweten dat ze daar in Kralingen een mooie stoommachine van 20 pk (paardenkracht) hadden staan en dat zij die goed in hun stoomsmederij konden gebruiken. Twintig pk kun je vergelijken met de kracht die twee windmolens gemiddeld kunnen leveren.

En wat zouden ze daarmee hebben aangedreven? Vast en zeker enkele valhamers voor het smeden, maar zeker ook wel een boormachine en misschien ook meer gereedschap machines, zoals een schaaftank en een ijzerzaag.

Onze Everdingen & Evrard is dus de enige machine in het museum die in de *voedingsindustrie* én in de *maakindustrie* heeft gewerkt.

Olieslagerij

In zaden zoals bijvoorbeeld rapenzaad, koolzaad en lijnzaad zit olie, die in voedingsmiddelen gebruikt wordt of als brandstof.

Door er klappen op te geven of er een heel groot gewicht op te zetten komt de olie er uit. Maar dat gaat niet zo eenvoudig. Hoe men het bij Jan de Haan heeft gedaan is niet bekend. Ik kan jullie als voorbeeld laten zien hoe het bij de door de wind aangedreven oliemolens ging. En die zijn al veel ouder, want de eerste oliemolen werd waarschijnlijk al in 1582 in Alkmaar gebouwd.

In het kort gebeurt er dit: De zaden worden op een steen geschept en twee zware stenen wielen, de *kantstenen*, rollen erover heen. Daardoor wordt het zaad fijngemalen tot een soort meel. Daarna wordt dit meel verwarmd. Dan gaat het in ijzeren pannen, waarin de olie met stampers uit het meel wordt geslagen. Die stampers worden door een draaiende as met nokken erop telkens opgelicht en dan vallen ze onder hun eigen gewicht naar beneden.

kantstenen

stampers (beide foto's van Wikipedia)